

ՎԱՀԱԳՆ ՀԱԿՈՒՅՑԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԵՎԱՆԻ ԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԵՎ ՆՐԱ ՇՈՒՐՋ 1780-ԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ԸՍՏ ՂՈՒՂԱՄ ԱԼԻ ԽԱՆԻ ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

Բանալի բառեր՝ ազդեցություն, մրցակցություն, դիրքորոշում, հարաբերություն, քաղաքականություն, հավատարմություն, դիվանագիտական գործունեություն:

1783 թ. հունիսի 24-ին Գեորգիևսկի ամրոցում կնքվեց ռուս-վրացական պայմանագիրը, որով Քարթլի-Կախեթի թագավորությունը (Արևելյան Վրաստան) անցավ Ռուսական կայսրության հովանու ներքո: Պայմանագրի վեցերորդ հոդվածով Ռուսական կայսրությունը Քարթլի-Կախեթի թագավորությունը համարում էր իր դաշնակիցը, պարտավորվում պաշտպանել այն թշնամիներին՝ չմիջամտելով երկրի ներքին գործերին¹:

Թվում էր, թե Քարթլի-Կախեթի թագավորությունը վերջնականապես ազատագրվեց թուրքական և պարսկական հարձակման վտանգից: Գեորգիևսկի պայմանագիրը մեծ ոգևորություն առաջացրեց նաև հայ ազատագրական գործիչների շրջանում: Կրկին ի հայտ եկան Արևելյան Հայաստանը Ռուսական կայսրության օգնությամբ ազատագրելու նախագծեր, ռուս-հայկական դաշնակցային պայմանագրի օրինակներ, որոնք պետք է կնքվեին Ռուսական կայսրության օգնությամբ Արևելյան Հայաստանի ազատագրումից հետո²: Այս իրադարձություններում առանցքային դերակատարում ուներ նաև Արարատյան դաշտի մեծ մասն ընդգրկող Երևանի խանությունը:

Գեորգևսկի պայմանագրի կնքումից հետո էլ ավելի սրվեց ռուս-թուրքական մրցակցությունը Հարավային Կովկասում: Երկու կողմերը սկսեցին ակտիվորեն բանակցել տարածաշրջանի մյուս տիրակալների հետ՝ փորձելով հնարավորինս շատ տեղական իշխողների գրավել իրենց կողմը: Այդ նպատակով Ռուսաստանը համագործակցում էր վրաց արքա Հերակլ II-ի հետ: Այս քաղաքականության համար հիմք էր նախապատրաստվել Գեորգիևսկի պայմանագրի երկրորդ հոդվածով, որով Ռուսաստանը երաշխավորում էր ոչ միայն Հերակլ II-ի թագավորության այն ժամանակվա սահմանների ամբողջակա-

¹ **О. Маркова**, *Россия, Закавказье и международные отношения в XVIII веке*, Москва 1966, с. 168-169.

² Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Ա. Մնացականյան**, «18-րդ դարում գրված հայ-ռուսական դաշնագրային երկու նախագծերի գնահատման հարցի շուրջ», *ԲՄ* 4, 1958, էջ 139-160:

նությունն ու ապահովությունը, այլ նաև այն տարածքների, որոնք հետագայում կմիանային նրա թագավորությանը³: Հերակլ II-ը ուսաներին առաջարկում էր Հարավային Կովկասում Ռուսաստանի և Արևելավրացական թագավորության ազդեցությունն ուժեղացնելու համար պաշտպանել այն լեզգիների արշավանքներից, օգնել, որպեսզի իր իշխանությունն ամրապնդվի Գանձակում և Երևանում, իսկ ազդեցությունը տարածվի նաև Նախիջևանում⁴:

Օսմանյան կայսրությունն իր հերթին քայլեր էր ձեռնարկում Երևանը հակավրացական կողմից իր մեջ ընդգրկելու ուղղությամբ:

Երևանի խանության համար մրցակցությունն առավել սուր բնույթ ստացավ 1783 թ.: Այդ տարվա նոյեմբերին մահացավ Երևանի Հուսեյն Ալի խանը⁵: Նրան փոխարինեց Ղուլամ Ալի խանը⁶, որի հետ ակտիվ նամակագրական կապեր սկսեցին հաստատել տարածաշրջանի տիրակալները: Մաշտոցի անվան Մատենադարանի արաբատառ ձեռագրերի ֆոնդի № 233 ձեռագրում առկա են Ղուլամ Ալիի տարբեր տիրակալների հասցեագրված նամակների պատճենները: Դրանց մի մասը գրվել են ի պատասխան խանին ուղարկված նամակների և կարևոր ու արժանահավատ տեղեկություններ են պարունակում Հարավային Կովկասում ռուս-թուրքական մրցակցության, մասնավորապես Երևանի խանության շուրջ ծավալվող իրադարձությունների վերաբերյալ:

Ղուլամ Ալի խանը շարունակում է բարեկամական կապեր պահպանել և՛ վրացական, և՛ օսմանյան իշխանությունների հետ: Իր հոր մահվան առթիվ Ղուլամ Ալին ցավակցական նամակ է ստանում նաև վրաց թագուհի Դարեջանից, որի համար շնորհակալական նամակ է ուղարկում նրան՝ նշելով, որ թագուհու խոսքերը շատ են սիրտին իրեն⁷:

Ղուլամ Ալիին որպես խան հաստատելուց հետո, Հերակլ II-ը քայլեր է ձեռնարկում Երևանում իր դիրքերն էլ ավելի ամրապնդելու ուղղությամբ: Երևան է

³ О. Маркова, նշվ. աշխ., էջ 167.

⁴ Նոյն տեղում, էջ 174.

⁵ Հուսեյն Ալի խանը Հերակլ II-ի հարկատուն էր: Տե՛ս Ե. Շահազիզ, *Հին Երևանը*, Երևան 1931, էջ 110:

⁶ Ղուլամ Ալիի՝ խան ընտրվելուց հետո Երևանի հայ հոգևորականությունը և ֆաղափի ավագանին պատվիրակություն են ուղարկում Հերակլ II-ի մոտ՝ նրան որպես խան հաստատելու համար: Տե՛ս Մ. Нерсисян, *Армяно-русские отношения в 18 веке 1760-1800 гг., Сборник документов, том IV*, Ереван 1990, с. 267: Բոտմաշևի՝ Պ. Պոպովիչին գրված զեկուցագրում Ղուլամ Ալին ներկայացվում է որպես Բոդեի առաջնորդ Շամտին աղայի թոռը: Սակայն Սիմեոն Երևանցու Հիշատակարանում առկա տեղեկության համաձայն՝ Ղուլամ Ալին Սուլեյման փաշայի թոռն էր: Տե՛ս Գյուլա Քահանա Աղայանց, *Գիվան Հայոց պատմության*, Գիրք Գ, Քիֆլիս 1894 թ., «Սիմեոն կաթողիկոսի հիշատակարան», էջ 195: Իսկ Վ. Գրիգորյանը նշում է, որ Բոդեի առաջնորդ Շամտին աղան Ղուլամ Ալիի մորեղբայրն էր: Տե՛ս Վ. Գրիգորյան, *Երևանի խանությունը 18-րդ դարի վերջում (1780-1800 թթ.)*, Երևան 1958, էջ 88:

⁷ ՄՄ, արաբատառ № 233, էջ 69ա:

ուղարկում Ահմադ սուլթանին, ցուցումներ է տալիս, թե ինչպես վարվի խանը նրա և Երևանի մեծամեծերի հետ: Խանն իր հերթին վալիին պատասխանում է. «հասկացել եմ (Հերակլ II-ին՝ Վ.Հ.) բառ առ բառ և կկատարեմ բոլոր ցուցումները... Միրզա Գուրգենի⁸ ժամանելուց հետո լուրը ստացել եմ նրա միջոցով և հորս մահվանից հետո անցել եմ գործերի կատարմանը»⁹: Ցավոք տեղյակ չենք, թե ով էր Ահմադ սուլթանը և ինչ դեր կարող էր ունենալ Երևանի խանությունում, սակայն Հերակլ II-ի ցուցումները նրա և Երևանի մեծամեծերի հարաբերությունների վերաբերյալ թույլ են տալիս ենթադրելու, որ՝ ա) Ահմադն, ամենայն հավանականությամբ, վրաց արքայի ներկայացուցիչն է եղել Երևանում, բ) Հերակլ II-ը միջամտում էր խանի և Երևանի ազդեցիկ անձանց միջև փոխհարաբերություններին, ինչը չէր անում Հուսեյն Ալի խանի օրոք:

Այս ընթացքում ակտիվ դիվանագիտական գործունեություն էին ծավալում նաև օսմանյան իշխանությունները: Ղուլամ Ալիի մոտ են ժամանում Ախալցխայի, Կարսի, Էրզրումի և Բայազետի փաշաների պատվիրակները՝ իբր հոր մահվան համար ցավակցելու: Սակայն նրանք նպատակ ունեին բանակցել նոր խանի հետ համապատասխան գումարի դիմաց բերդն Օսմանյան կայսրութանը հանձնելու հարցի շուրջ¹⁰:

Այս բանակցությունների արդյունքում Ղուլամ Ալի խանը (չնայած նրան Երևանի խան էր նշանակել Հերակլ II-ը) թուրքամետ դիրքորոշում ընդունեց և սկսեց քայլեր ձեռնարկել Հերակլ II-ի ազդեցությունից դուրս գալու ուղղությամբ: Խանի քաղաքականության վերաբերյալ Երևանում ոռոսական գործակալներից Սահակը գրում է հետևյալը. «նոր խանը ցանկանում է ավելացնել իր ուժերը և նրա՝ Հերակլին ենթակա մնալը կասկածելի է, քանի որ նախկին լուրերը, որ ոռուսական զորքերը առաջ են գալու, հիմա կասկածելի են: Կարծիք կա, որ այդ լուրերը կեղծ են և Հերակլի հրամանով են տարածվել՝ Հերակլին (խանությունը – Վ. Հ.) ենթակա պահելու համար»¹¹: Ղուլամ Ալին սկսում է երկակի քաղաքականություն վարել, ինչը նպաստավոր էր Օսմանյան կայսրության համար: Նոր խանը մի կողմից իր բարեկամությունը և հավատարմությունն է հավաստում վրացական արքունիքին¹², ուղտեր և այլ նվերներ է ուղարկում Հերակլ II-ին,¹³ մյուս կողմից՝ օսմանյան սուլթանին ուղարկած նամակում գրում. «...պատրաստակամ եմ ամեն ինչ անել իսլամի

⁸ Հերակլ II-ի կնիքապահն էր:

⁹ Նույն տեղում, էջ 110ա:

¹⁰ О. Маркова, նշվ. աշխ., էջ 205:

¹¹ М. Нерсисян, նշվ. աշխ., էջ 274:

¹² ՄՄ, արքապատառ № 233, էջ 69ա:

¹³ Վ. Գրիգորյան, Երևանի խանությունը 18-րդ դարի վերջում, էջ 87:

թնամիներին (ավյալ դեպքում խոսքը վրացիների մասին է – Վ. Հ.) ոչնչացնելու համար...»¹⁴:

Ռուսական բանակի գեներալ Պոտյոմկինը Հերակլ II-ին խորհուրդ է տալիս ուշադիր հետևել Երևանի նոր խանի քայլերին, որի երկդիմի քաղաքականության մասին տեղեկացված էր: Ախալցխայի, Բայազետի, Կարինի և Կարսի փառանքերը Ղուլամ Ալին անաջարկում են բերդը հանձնել թուրքերին, մյուս խաների հետ հարձակվել Վրաստանի վրա՝ փոխարենը խոստանալով գումար և անանձնահատուկ շնորհներ սուլթանից¹⁵: Այդ ժամանակ Երևանի խանը սուլթանին ուղղված նամակում նշում է. «Նորհակալ եմ տեղեկության... և նվերների համար... որոնցից երկու հազար աշրաֆի ոսկին լավագույնն էր վերջին ժամանակներում ...»¹⁶: 1784 թ. հունվարի 15-ին գեներալ Պոտյոմկինը Երևանից լուր է ստանում, որ Ղուլամ Ալի խանը թուրքերից նամակ ստանալուց հետո սկսել է զորքեր հավաքել և իր դիրքերն ամրացնում է¹⁷:

Հերակլ II-ի իշխանությունը շարունակում է թուլանալ Երևանում, փոխարենն աշխուժանում էին թուրքամետ ուժերը: Ռուսական իշխանությունները Հերակլ II-ի հետ սկսում են միջոցներ ձեռնարկել Երևանի թուրքամետ ուժերին ճնշելու համար: Վրաստանում ռուսական իշխանությունների հանձնակատար Բուռնաշևը 1784 թ. ապրիլի 14-ին գեներալ Պոտյոմկինին գրած զեկուցագրում նշում է, որ Երևանի խանի՝ Հերակլ II-ին ուղարկած նվերները քիչ են նախկին խանի կողմից տրված հարկից: Իսկ քրդերի ցեղապետ Շամտին աղան դադարեցրել է Հերակլ II-ին հարկ վճարել¹⁸:

Աղբյուրների հաղորդումների վերլուծությունից պարզվում է, որ Ղուլամ Ալին բավականին հաջող դիվանագիտական գործունեություն է ծավալել: Նա, հավատարմություն հայտնելով օսմանյան իշխանություններին, ոչ թե նվազեցրել է իր իշխանությունը Երևանում և կախվածության մեջ ընկել օսմանյան սուլթանից, այլ ձեռք է բերել ավելին, քան սուլթանի կողմից ուղարկված նվերները: Օսմանյան արքունիք ուղարկած նամակներից մեկում Ղուլամ Ալին գրում է. «...Ֆլանը¹⁹ տեղեկացրել է, որ Չլդրի²⁰, Էրզրումի, Ռումի (Օսմանյան

¹⁴ ՄՄ, արքաատառ № 233, էջ 74ա:

¹⁵ Վ. Գրիգորյան, Գիվան հայոց պատմության, նոր շարք, գիրք առաջին, Ղուկաս Կարնեցի, հատոր II, 1780-1785, Երևան, 1984, էջ 57:

¹⁶ ՄՄ, արքաատառ № 233, էջ 74ա:

¹⁷ М. Нерсисян, նշվ. աշխ., էջ 303:

¹⁸ Վ. Գրիգորյան, Երևանի խանությունը 18-րդ դարի վերջում (1780-1800 թթ.), էջ 87: Երևանի քրդերը 1765 թ. դարձել էին Հերակլ II-ի հարկատուն: Տես՝ Գյուլա Քանանա Աղայանց, Գիվան Հայոց պատմության, Գիրք Գ, էջ ճԶԳ:

¹⁹ Այսինքն՝ ինչ-որ մեկը: Նամակում չի նշվում որևէ անուն:

²⁰ Շրջան պատմական հայաստանի Չլդրը նահանգի համանուն գավառում, Մովսիս Հյուսիս լճի շրջակայքում: Տես՝ Ռ. Հակոբյան, Ս. Մելիք-Բախչյան, Հ. Բարսեղյան, Հայաստան

կայսրության – Վ.Հ.) կողմերի սանջակբեկերի միումիրանի²¹ պաշտոնը տրվել է նվաստիս՝ նամակի հեղինակին...»²²: Օսմանյան կայսրությունը հակավրացական և հակառուսական կողիցիայի մեջ ընգրկում է նաև Ատրպատականի խաներին՝ Խոյի Ահմադ խանի գլխավորությամբ²³: Երևանի խանը Օսմանյան կայսրություն ուղարկած նամակում գրում է. «...նվիրվածությունս եմ հայտնում և երախտապարտ եմ հրամանի համար..., որում նշվում է, որ եթե Վրաստանի և Ռուսաստանի կողմից Իրանի և Ռումի տարածքների, հատկապես Երևանի բերդի ... վրա որևէ հարձակում լինի, ապա շատ խաներ... Ատրպատականի Ահմադ խանի գլխավորությամբ և Ռումի սահմանային փաշայությունների հետ օգնություն կտրամադրեն...»²⁴: Նամակում նշվում է, որ վերոհիշյալ անձինք, բացի Երևանից, պետք է պաշտպանեն նաև Իրանի և Օսմանյան կայսրության սահմանները²⁵: Երևանի նշումը Օսմանյան կայսրությունից և Իրանից առանձին՝ նշանակում է, որ թուրքերն այն դիտում էին որպես Իրանից անկախ իշխանություն և չէին ճանաչում Իրանի որևէ տիրակալի իրավունքներն այդ խանության նկատմամբ:

Շարունակելով ներկայացնել իրադրությունը Երևանում Ղուլամ Ալի խանը գրում է. «... Վրաստան նահանգի տիրակալ Հերակլ խանը հավատարիմ է երկար տարիներ գոյություն ունեցող համաձայնագրին²⁶...»: Նամակում նաև նշվում է, որ ո՛չ վրացական, ո՛չ ռուսական կողմից որևէ ոտնձգություն առաջմ չկա²⁷: Միաժամանակ խնդրում է հրամանագիր շնորհել Օսմանյան կայսրության սահմանային տիրակալներին և Ահմադ խանին, որ անհրաժեշտության դեպքում իրեն անհապաղ օգնություն ուղարկեն և չթերանան այդ

նի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, Երևան 1998, էջ 257: Չլորն այդ ժամանակ պատկանում էր Ախլցխայի Սուվեյման փաշային:

²¹ Սանջակբեկերը կառավարիչներն էին: Սովորաբար միումիրան էին կոչվում փաշայությունների զինված ուժերի հրամանատարները: Թերևս, այստեղ խոսքը կառավարիչների զորքերի հրամանատարի մասին է:

²² ՄՄ, արաբատառ № 233, էջ 108ա:

²³ ՄՄ, արաբատառ № 233, էջ 112բ: Սա պետք է տեղի է ունեցած լինի այն ժամանակահատվածում, երբ ո՛չ Ալի Մարդան խանը, ո՛չ Աղա Մուհամմադ Խանը և ո՛չ էլ Իրանի գահի հավակնորդներից որևէ մեկը իշխանություն չունեին Ատրպատականում:

²⁴ Նույն տեղում, էջ 112ա-112բ:

²⁵ Նույն տեղում, էջ 112ա:

²⁶ Հերակլ II-ի ներկայացուցիչ Իվանե Մուխրան բեյի և Հուսեյն Ալի խանի միջև 1782 թ. կնքված պայմանագրի մասին է, որի համաձայն Երևանի խանը պետք է Հերակլ II-ին նախկինի պես տարեկան 3000 թուման վճարեր, անհրաժեշտության դեպքում իր զորքով օգնության հասներ, ինչպես նաև Երևանի խաները պետք է այսուհետ, նախքան իրենց իշխանությունը ժառանգելը, հաստատվեին Հերակլ II-ի կողմից: Տե՛ս Վ. Գրիգորյան, *Երևանի խանությունը 18-րդ դարի վերջում (1780-1800 թթ.)*, էջ 73:

²⁷ ՄՄ, արաբատառ № 233, էջ 112բ:

հարցում²⁸: Շարունակելով զարգացնել իր հարաբերությունները թուրքական իշխանությունների հետ՝ Ղուլամ Ալին կարողանում է նոր հաջողությունների հասնել: Սուլթան Աբդուլ-Համիդ I Ղազիի (1774-1789) վեզիր Ազեմին գրած նամակով, շնորհակալություն հայտնելով իրեն ուղարկված գումարի և սամուրե մուշտակի համար, հավաստում է իր հավատարմությունը: Ղուլամ Ալին, գովեստի խոսքեր ասելով Ախալցխայի և էրզրումի վեզիրների, Կարսի և Բայազետի միրմիրանների հասցեին՝ մեծ ուրախություն է հայտնում Անատոլիայի բեգլարբեգությունն իրեն շնորհելու համար²⁹:

Հարկ ենք համարում քննության ենթարկել այս տեղեկությունը, քանի որ այն առաջին անգամ է դրվում գիտական շրջանառության մեջ և մինչ այս հայտնի չի եղել պատմագիտությանը: Բացի այդ, այնքան էլ տրամաբանական չէ այն, որ սուլթանը Ղուլամ Ալին կարող էր հանձնել ամբողջ Անատոլիան: Այնուամենայնիվ, սկզբնաղբյուրների ուսումնասիրումից պարզվում է, որ Անատոլիան Ղուլամ Ալին շնորհելու հրամանի վերաբերյալ նամակ եղել է, քանի որ Ղուլամ Ալին սուլթանին ուղարկած նամակով նշում է, որ որոշ խնդիրների պատճառով անհանգստացած է եղել և, երբ լուր է ստացել, որ սուլթանն իրեն է շնորհել Անատոլիայի բեգլարբեգությունը, մեծ ցնծություն է ապրել³⁰: Չնայած այս տեղեկությանը, Ղուլամ Ալի խանի իշխանությունը, ըստ էության, Երևանից դուրս չի տարածվել, իսկ Անատոլիայի բեգլարբեգությունը միայն թղթով է նրան «պատկանել»:

Ղուլամ Ալիի նման քաղաքականությունից ելնելով ուսսական և վրացական իշխանությունները սկսեցին կտրուկ միջոցներ ձեռնարկել Երևանի խանությունը Հերակլ II-ի ազդեցության ներքո պահելու համար: Գեներալ Պոտյոմկինը Բուռնաշևի միջոցով Հերակլ II-ին խորհուրդ տվեց հետևել նոր խանի քայլերին և վերցնել Երևանը³¹: Արդյունքում Ղուլամ Ալի խանը 1784 թ. հունիսի 7-ին դարձավ դավադրության զոհ³²: Ղուլամ Ալի խանին փոխարինեց Հուսեյն Ալի խանի կրտսեր որդի Մոհամմադը, որի մայրը Հուսեյն Ալի խանի երկրորդ կինն էր: Նոր խանին հաստատելու համար Երևանի մեծամեծերը դիմում են Հերակլ II-ին: Վերջինս հաստատման թուղթն արքայազն Գեորգիի հետ

²⁸ Նույն տեղում, էջ 113ա:

²⁹ Նույն տեղում, էջ 197ա: Կարծում ենք այստեղ շփոթումն է կա Անատոլիա տեղանվան մասով, քանի որ այդպես էին անվանում Փոքր Ասիան: Տե՛ս **Л. Зограбян, Орография Армянского нагорья**, Ереван 1979, с. 14: Ամենայն հավանականությամբ այստեղ խոսքը վերաբերվում է «Արևմտյան Հայաստանի» տարածքին, որը կոչվում էր նաև Արևելյան Անատոլիա: Ուստի ուսումնասիրությունում «Անատոլիա» տեղանվան ներքո մենք նկատի կունենանք Արևմտյան Հայաստանի տարածքը:

³⁰ ՄՄ, արաբատառ № 233, էջ 197բ-199ա:

³¹ **О. Маркова**, указ. соч., с. 205.

³² **Վ. Գրիգորյան**, Գիվան հայոց պատմության, նոր շարք, Գիրք առաջին, Ղուկաս Կարենցի, հատոր Ա 1780-1785, էջ 13:

ուղարկում է Երևան³³: Մոհամմադ խանի մայրը վրացուհի էր, ինչն ընկալվում էր որպես Հերակլ II-ի դիրքերի ամրապնդում Երևանում: Օսմանյան իշխանությունների՝ Երևանում իրենց ազդեցությունը տարածելու քաղաքականությունը Մոհամմադ խանի օրոք ձախողվեց, և խանությունը մնաց Հերակլ II-ի հարկատուն³⁴:

Այսպիսով, Երևանի համար մղվող ոռու-թուրքական մրցակցությունը 1780-ականներին սուր բնույթ կրեց: Օսմանյան իշխանությունները կարողացան նվերների և տարածքներ հանձնելու խոստման շնորհիվ Երևանի Ղուլամ Ալի խանին սիրաշահել և իրենց ազդեցության տակ առնել: Սակայն ոռուսական և վրացական իշխանությունները համատեղ ակտիվ քայլեր ձեռնարկեցին Ղուլամ Ալի խանին չեզոքացնելու և խանությունը Հերակլ II-ի ազդեցության ներքո պահելու ուղղությամբ: Արդյունքում, Ղուլամ Ալի խանը սպանվեց, իսկ նրան փոխարինած Մոհամմադ խանը զերծ մնաց թուրքամետ դիրքորոշումից՝ մնալով Հերակլ II-ի հարկատուն:

VAHAGN HAKOBYAN

THE POLITICAL SITUATION IN THE YEREVAN KHANATE AND AROUND IT IN THE 1780s ACCORDING TO GHULAM ALI KHAN'S LETTERS

Key words: influence, competition, position, relationship, policy, fidelity, diplomatic activity.

After Nadir Shah's assassination, a struggle for the throne started in Iran. The country had no powerful central authority, and the khanates of South Caucasus had semi-independent status in the course of almost half a century. Russia and the Ottoman Empire began to pursue an active policy for spreading their influence in the region and established ties with regional rulers. Both Russian and Ottoman authorities were aware of the importance of Yerevan khanate in the region, so they were trying to spread their influence there. The khans of Yerevan were paying taxes to Heraclius II and tried to maintain a semi-independent position, manoeuvring in their relationship with other powers and avoiding alliance against any power.

The situation changed in early 1780s. After concluding the treaty of Georgievsk, Russia and the Ottoman Empire started implementing active diplomatic move in South Caucasus, while the ruler of Yerevan Ghulam

³³ Լ. Մելիքսեթ-Քեկ, *Վրաց աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին*, Երևան 2013, էջ 201:

³⁴ Մոհամմադ խանի օրոք Երևանի համար օսմանյան իշխանությունների մղած պայքարի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Վ. Գրիգորյան, *Երևանի խանությունը 18-րդ դարի վերջում (1780-1800 թթ.)*, էջ 116-124:

Ali khan established strong ties with Ottoman authorities and adopted pro-Turkish orientation. Ghulam Ali khan's letters sent to Ottoman and Georgian authorities contain important information about the mentioned events. This source made it possible to study the political situation in the Yerevan Khanate and around it in 1780s.

ВААГН АКОПЯН
ПОЛИТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ В ЕРЕВАНСКОМ ХАНСТВЕ И
ВОКРУГ НЕГО В 1780-Х ГОДАХ ПО ПЕРЕПИСКЕ ГУЛАМА АЛИ
ХАНА

Ключевые слова: влияние, конкуренция, позиция, отношения, политика, верность, дипломатическая деятельность.

После убийства Надир шаха, в Иране началась борьба за трон. В стране не было сильной центральной власти, и ханства Южного Кавказа почти полвека имели полунезависимый статус. В такой ситуации Россия и Османская империя начали проводить активную политику по распространению своего влияния в регионе и установили связи с региональными правителями. Сознвая важность Ереванского ханства, как российские, так и турецкие власти пытались установить там свое влияние. Ереванские ханы платили дань царю Ираклию II и пытались сохранить свой полунезависимый статус, маневрируя в отношениях с другими державами и избегая входить в союз против какой-либо державы.

Ситуация изменилась в начале 1780-х годов. После заключения Георгиевского договора, Россия и Османская империя приступили к активной деятельности на Южном Кавказе, а правитель Еревана Гулам Али хан установил прочные связи с османскими властями и принял протурецкую позицию. Эти события хорошо освещены в письмах Гулама Али хана, адресованных османским и грузинским властям. Благодаря этому источнику, стало возможным исследование политической ситуации 1780-х годов в Ереванском ханстве и вокруг него.